

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti

Albertina Knežević

KNJIŽNICA SAMOSTANA DUHA SVETOGA U FOJNICI

Diplomski rad

Mentor:
dr. sc. Ivana Hebrang Grgić

Zagreb, 2014.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	3
2. Dolazak franjevacu u Bosnu i Fojnicu.....	4
3. Franjevački samostan u Fojnici.....	7
3.1. Osnutak prvog samostana.....	7
3.2. Anđeo Zvizdović i Ahdnama.....	10
3.3. Samostan na Križu.....	13
4. Samostanska zbirka.....	15
5. Knjižnica Samostana Duha Svetoga.....	16
5.1. Knjižnica u sastavu samostana.....	16
5.2. Razvoj knjižnice.....	18
5.3. Knjižnica u staroj samostanskoj zgradi.....	18
5.4. Knjižnica danas.....	21
6. Organizacija knjižničnog fonda.....	23
6.1. “Stara knjižnica”.....	23
6.2. “Nova knjižnica”.....	42
7. Zaljučak.....	45
Literatura.....	47
Popis slika.....	49

1. Uvod

Prisutnost franjevac na tlu Bosne, duboko i sudbinski je povezana s poviješću njenog naroda. U kontinuitetu od 700 godina, uvijek progresivno sa željom da život naroda učine boljim, pripadnici Reda su djelovali pastoralno, u području obrazovanja, zdravstvene skrbi, kulture. Samostan Duha Svetoga u Fojnici jedan je od četiri velika samostana u Bosni. S tom činjenicom se krenulo u pisanje ovog rada. Namjera je bila upoznati ulogu ovog samostana u povijesti Bosne, i naročito pobliže upoznati kulturno blago koje ovaj samostan posjeduje.

Samostanske knjižnice su, prema definiciji, vrsta specijalnih knjižnica, vezanih za vjersku instituciju. No, ako znamo da su samostani u povijesti na svojim područjima dugo djelovali kao jedine kulturne i prosvjetiteljske ustanove, značaj samostanskih knjižnica nadraža okvire vlastite definicije te one preuzimaju uloge školskih, fakultetskih i/ili narodnih knjižnica. U svojoj sredini, fojnički Samostan i njegova Knjižnica su imali upravo takav značaj.

U radu se imalo namjeru prikazati djelovanje Samostana kroz njegovu povijest postojanja, od vremena dolaska prvih franjevac na fojničko područje, izgradnje prvog samostana, preseljenje na brdo Križ, do projekata koji se poduzimaju u naše vrijeme.

Posebno se opisuje nastanak i razvoj Knjižnice u Samostanu. Raspoloživi izvori najviše opisuju razdoblje od kraja 19. i početka 20. stoljeća. Temeljem te literature, ali i prema vlastitim opažanjima i spoznajama, prezentira se knjižni fond, naročito dio koji se danas naziva Stara knjižnica. Bogati fond je predstavljen prikazom stručnih skupina na koje je podijeljen te odabirom najvrjednijih jedinica pojedine skupine. Nova knjižnica također posjeduje znatan fond, čiji je jedan dio bogata periodička zbirka. Posebno je značajna zbog svoje otvorenosti javnosti.

Prikazujući novije zahvate na samostanskoj zgradi, viđenu skrb o knjigama kao i otvorenost novim projektima, željelo se pokazati kako je Samostan Duha Svetoga u Fojnici i danas živi hram katoličke vjere i kulturnog pregalaštva u svom podneblju.

2. Dolazak franjevacu u Bosnu i Fojnicu

Pisani izvori navode da su prvi pripadnici franjevačkog reda u Bosnu stigli 1248. godine kao inkvizitori pravovjerja bana Mateja Ninoslava (1232.-1250.). Službeno, godina dolaska franjevacu u Bosnu se uzima 1291. godina. Te godine, 23. ožujka, papa Nikola IV. (1288.-1292.) je na molbu Stevana Dragutina Nemanjića, uputio dva franjevca u Bosnu, u misiju suzbijanja hereze.

S istim ciljem suzbijanja hereze, u Bosnu su najprije bili upućeni pripadnici drugoga prosjačkoga reda, dominikanci, no njihova misija u ovoj zemlji nije bila uspješna. Nisu se uspjeli prilagoditi domaćem mentalitetu, a i bili su pod zaštitom Ugarske, čijoj su se dominaciji opirali bosanski banovi. U potpunosti se povlače iz bosanskih krajeva, ustupajući mjesto franjevcima¹. Bosanski heretici su u to vrijeme bili podržavani od bana Stipoša i njegovih velikaša zbog čega inkvizitori ne postižu puno. Papa Benedikt XII. uz pomoć Karla I. uspijeva nagovoriti bana Stjepana da primi franjevačkog generala Geralda. Ban tada pristaje na obnovu katoličanstva i uništenje heretika².

Za vrijeme bana Stjepana II. Kotromanića (1312.-1353.), godine 1340. biva uspostavljena Franjevačka bosanska vikarija, organizacijski temelj franjevačkog djelovanja. Službeni utemeljitelj je bio generalni upravitelj franjevačkog reda Gerald Odonis (1329.-1342.), pripadnik konventualskog, strožijeg oblika prosjačkog reda. Kasnije, zajednica postaje opservantska. Franjevci su djelovali pod zaštitom domaće dinastije Kotromanića te svoju prisutnost i rad proširili na čitav prostor bosanske države.

Bosanska vikarija biva 1517. godine preimenovana u viši rang organizacije unutar

¹ Džaja, Srećko. Katoličanstvo u Bosni od Kulina bana do Austro-Ugarske okupacije. // *Croatia christiana periodica*, 26, 30(1992), str. 161.

² Klaić, Nada. *Srednjovjekovna Bosna*. // *Politički položaj bosanskih vladara do Tvrtkove krunidbe (1377.)*. Zagreb : Eminex, 1994. Str. 205.

franjevačkog reda, Bosansku provinciju³. Redodržava je dobila nadimak Bosna Srebrna prema samostanu kojeg je kralj Tvrtko podigao ispod tvrđave Argentine, Srebrenice, u kojem je bilo sjedište Provincije⁴.

Tijekom višestoljetnog postojanja, Bosna Srebrna je prolazila kroz brojne promjene, a najveće su je zadesile krajem 17. stoljeća kada je iz Bosne, tijekom rata između Austrije i Turske (1683.-1699.), iselilo oko 100 000 Hrvata u Slavoniju i Dalmaciju. U 18. stoljeću iz krila matice Bosne Srebrne se izdvajaju dalmatinski samostani, a zatim i oni u Slavoniji, te Provincija biva svedena na granice današnje BiH. U 19. stoljeću se odjeljuje Hercegovački vikarijat (kasnije provincija), što je bilo posljednja podjela⁵.

Provincija danas obuhvaća ova samostanska područja: Bistrik, Dubrave, Fojnica, Guča Gora, Gorica - Livno, Jajce, Kreševo, Petrićevac, Plehan, Rama, Tolisa, Tuzla; zatim 9 samostana u R. Hrvatskoj te samostane i misije u drugim zemljama⁶.

Franjevci su predstavnici najstarije od triju konfesija, danas prisutnih na tlu Bosne i Hercegovine. Ujedno je to najstarija institucija u BiH, s kontinuitetom djelovanja od 700 godina.

Dolazak franjevaca u Fojnicu, gradić u središnjem dijelu Bosne, u središtu bosanskog rudogorja, događa se u vrijeme kada fojničke rudnike od bosanskih vladara zakupljuju Dubrovčani, a s njima u većem broju pristižu Dalmatinci i Sasi.

Dubrovački ljetopisac Lucari⁷ navodi da su već za vrijeme Kulina bana (1180.-1204.) dva

³ Džaja, Srećko, op.cit.(bilj.1) Str. 161.

⁴ Stražemanac, Ivan. Povijest franjevačkeprovincijeBosneSrebrene. Zagreb : Latina et Graeca : Matica hrvatska, 1993. Str.177.

⁵ Bosna Srebrna u prošlosti i sadašnjosti.

Dostupno na <http://www.svjettorijeci.ba/stranica/7/bosna-srebrna> (5.7. 2014.)

⁶Samostani i župe. Dostupno na <http://www.bosnasrebrna.ba/v2010/samostani-i-zupe.html> (05.07.2014.)

⁷ Batinić, V. Mijo. FranjevačkisamostanuFojniciodstoljećaXIV.-XX. Zagreb : TiskarailitografijaC. Albrehta, 1913. Str. 19.

dubrovačka vlastelina zakupila rudnike u Olovu, a tijekom 13. stoljeća da pristižu i Sasi. U istom se ljetopisu navodi da su 1339. godine Dubrovčani počeli izvoziti srebro iz Bosne, a kako je ovom rudom obilovala fojnička okolica, možemo pretpostaviti da su do tridesetih godina 14. stoljeća u Fojnici bile zasnovane njihove naseobine.

Doseljenici su bili katolici rimskog obreda te su za sebe, ali i domaće katolike, tražili da im se osigura bogoslužje na vlastitom jeziku i prema običajima koje su imali u svojim zemljama.

Kada se u rudarskim naseobinama ukazala potreba za dušobrižničkim zvanjima, bili su pozivani redovnici, a vrlo rijetko svjetovno svećenstvo. Fra Mijo Batinić objašnjava: “Tomu je bio glavni razlog, što je trebalo svjetovnom svećenstvu opstanka bolje osigurati, dočim su redovnici pripadali prosjačkim redovima, koji su po svojoj uredbi bili kao stvoreni za selidbu, i tako bili malim zadovoljni, jer su u skupu živili, te su ih i neznatne naseobine lako mogle uzdržavati doborovoljnom milostinjom.”⁸. Prvi redovnici koji dolaze u Fojnicu su bili dominikanci iz njemačkih govornih područja, radi Sasa. Fra Mijo Batinić navodi ime Ivana Nijemca (Teutonicus) kao dominikanca poslanog na službu u Bosnu.

Franjevci su u Fojnicu stizali iz Srebrenice, gdje su također stigli na poziv radnika rudara katolika. U Arhivu fojničkog Samostana je pronađena Knjiga računa iz Samostana u Srebrenici, po čemu se vidi da su dva grada bila povezna franjevačkom vezom⁹. U početku su franjevci, zbog Sasa dolazili iz njemačkih govornih područja, jedan od prvih predstavnika svoje braće u Fojnici, a čije je ime ostalo zabilježeno je bio o. Peregrina Sasa (a Saxonia)¹⁰.

Kasnije, radi Dubrovčana i Dalmatinaca, u Fojnicu su pristizali i talijanski redovnici, ali su sve brojniji bili i hrvatski redovnici, koji su u početku služili pridošlim redovnicima kao tumači kod domaćih stanovnika. Posla je za malu braću bilo dosta jer je sve veći broj bogumilskih

⁸ Batinić, Mijo, op. cit. (bilj. 7), Str. 18.

⁹ Ljubos, Janko. Blago Samostana u Fojnici. Dostupno na http://www.fojnica-samostan.com/index.php?option=com_content&view=article&id=367:blago-samostana-u-fojnici&catid=29:muzej-i-knjiznjica&Itemid=27 (6.7.2014.)

¹⁰ Batinić, Mijo, op. cit. (bilj. 7), Str. 18.

obraćenika prihvaćao katoličku vjeru, a domaće stanovništvo pristajalo uz rimski obred tražeći da se za njih bogoslužje služi na domaćem jeziku, hrvatskom.

3. Franjevački samostan u Fojnici

3.1. Osnutak prvog samostana

Franjevci su u Fojnici izgradili samostan i malu crkvu posvećenu Blaženoj Djevici Mariji. U 14. stoljeću samostan je zasigurno bio podignut, iako ga apostolski vikar Bartolomej Pizanski koji je 1384. godine sastavio popis kustodija u Bosni, ne spominje. Mjerodavni mogu biti turski spisi koji su zabilježili izjave starosjedilaca o tome da je u vrijeme kraljeva bosanskih postojala crkva i samostan. Fra Mijo Batinić zaključuje: “Izvan svake je sumnje dakle, da je mlogo davniiji ovaj samostan, nego bi se to dalo dokazati iz ljetopisa reda. Bez pogriješke možemo staviti njegov osnutak u prvu polovicu 14. stoljeća”¹¹.

Franjevačka zajednica je izrazito gradski red. Oni se redovito nastanjuju u gradskim središtima i tu grade svoje samostane¹². Prva lokacija franjevačkog samostana u Fojnici je bilo staro Trgovište, kasnije Pazarnice, u blizini bogumilske crkve. Do danas se to mjesto naziva Crkovišće. Samostan na Pazarnicama je bio skroman, ali postavljen na lijepom mjestu, u samom središtu naselja, gdje se okupljao sajam i pored glavnog puta prema Uskoplju.

Franjevci su znali iskoristiti trenutak razvoja gradova u bosanskoj državi i svoje su samostane smještali u središtima gradskih naselja.

Samostan sa crkvom Sv. Marije spominje general franjevačkog reda fra Vilim de Casalis u svom izvješću iz 1435. godine. Samostan se spominje u svezi nekog fra Ivana Proboza, vjerojatno Hrvata, koji od generala reda traži da bude postavljen za gvardijana samostana u

¹¹Batinić, Mijo, op. cit. (bilj. 7), str. 20.

¹² Mikulić, Planinka. FranjevačkisamostanikaosredištakultureuBosni. // ZbornikradovasaZnanstvenogskupaupovodu 500. obljetnicesmrtifraAnđelaZvizdovića. Sarajevo: Franjevačka teologija, 2000. Str. 88.

Deževicama i Fojnici.

Ipak, treba napomenuti da samostan u središtu grada nije bio jedini samostan kojeg su franjevci podigli u Fojnici. Na planini Zahor, na vrlo nepristupačnom mjestu zvanom Kašte,le, izgrađen je samostan gdje su se redovnici povlačili i na poseban način posvećivali Bogu. Zahor je služio i kao sklonište od neprijatelja. Upravo ovamo su se franjevci sklonili u sudbonosno vrijeme pada pod Turke, 1463. godine¹³.

Kroničari franjevačkog reda od 15. stoljeća redovito spominju samostan u Fojnici, spominje se u prvom turskom popisu Bosne iz 1568. godine te kod L. Waddinga u njegovim *Annales Minorum* iz 17. stoljeća.

Najzanimljivije podatke o samostanu na Pazarnicama su ostavili Dubrovčani, oni su to i mogli jer je njihova suradnja s franjevcima u Fojnici bila svakodnevna. U njihovim se testamentima nailazi na spomen samostana u Fojnici, najraniji iz godine 1442. , kada Miroslav Vratojević piše kako ostavlja Crkvi Sv. Marije u Fojnici 4 dukata.

I drugi Dubrovčani ostavljaju samostanu u Fojnici svoje priloge, obično u novcu, ali se ostavljaju i drugi vrijedni darovi, pa tako Radut Bogišić iz Stona ostavlja samostanu svog bijelog konja!¹⁴

Samostan u Fojnici su vjerojatno gradili primorski graditelji, kao što je to bio slučaj s većinom bosanskih samostana, ali o tome nema sačuvanih podataka. O njegovu izgledu možemo tek naslućivati prema arheološkim ostacima drugih crkava tog vremena u Bosni. Nalazi pokazuju da su te crkve građene u gotičkom stilu sa širokom i dugom lađom i velikim korom. Franjevci su u Bosnu donijeli gotičku umjetnost koja u Europi tog vremena doživljava puni procvat¹⁵.

Samostanski dokumenti bilježe tri važne intervencije poduzete na samostanu na Pazarnicama, i

¹³ Ljubos, Janko, op.cit. (bilj.9)

¹⁴ Fojnicakrozvijekove // R. Dizdarević, M. Popadić. Fojnica: Skupština opštine , 1987. Str. 52.

¹⁵ Anđelić, Petar. Pogled na franjevačko graditeljstvo 14. i 15. Vjeka u Bosni. // Radovi sa simpozija “Srednjovjekovna Bosna i europska kultura”. Zenica: Muzej grada Zenice, 1973. Str. 201-206.

to godine 1478., 1502. i 1509.

O unutarnjem uređenju crkve saznajemo iz sačuvanih dubrovačkih ugovora s pojedinim majstorima. Tako je dubrovački duborezac Petar Radojković u veljači 1493. godine potpisao sa zastupnikom franjevačkog samostana u Fojnici, dubrovačkim vlastelinom Andrijom F. Sorkočevićem da će u fojničkom samostanu tijekom godinu dana, izraditi drvenu pijevnicu za kor. Njegov je rad mogao ličiti na one dalmatinske, u stolnoj crkvi na Hvaru ili franjevačkoj crkvi na Lapadu¹⁶.

U riznici franjevačkog samostana, navode franjevci vizitatori, bilo je sakupljeno mnogo dragocjenih predmeta koje su franjevci ovdje uspjeli sačuvati i pored tolikih stradanja. Vjernici su svojim darovima nastojali uljepšati crkvu, jedan takav je vjerojatno bila i mala slika, Mrtva priroda, koja potječe iz prve polovine 14. stoljeća i smatra se najstarijom slikom pronađenom u Bosni.

Dubrovački testamenti govore i o gospodarskom i društvenom angažmanu franjevacu u Fojnici. Samostan je posjedovao topioničko kolo, dobivao prihode od željeznih kola te imao zemljišni posjed. U samostanu su se sklapali poslovni ugovori pri čemu su svećenici obavljali notarske poslove. Dubrovački trgovci nastanjeni u Fojnici su u samostanu čuvali svoje trgovačke knjige. Tako se u testamentu Doberka Stuparića navodi da se njegova trgovačka knjiga, zapečaćena, nalazi u samostanu¹⁷.

Zlatno doba razvoja Fojnice i njenog franjevačkog samostana na Pazarnicama, fra Mijo Batinić sažima: “Ipak ovdale je potekla mloga divna misao, tu su se pisale knjige, snovalo se o dobru roda, crkve i reda, ter izvodila djela, kojima će se i budući naraštaji diviti, ako bude pravednosti kod potomstva i harnosti kod onih, koje smo tolikom mukom Kristu i hrvatstvu sačuvali.”¹⁸

Značajni redovnici ovog Samostana su bili fra Anđeo Zvizdović, biskup Franjo Baličević,

¹⁶ Fisković, Cvito. Dalmatinski majstori u srednjovjekovnoj Bosni. // Radovi sa simpozija “Srednjovjekovna Bosna i europska kultura”. Zenica: Muzej grada Zenice, 1973. Str. 147-158.

¹⁷ Fojnica kroz vijekove, op. cit. (bilj. 14), str. 55.

¹⁸ Batinić, Mijo, op. cit. (bilj. 7), str. 21.

biskup i franjevački provincijal Tomislav Ivković, biskup Augustin Miletić, biskup i apostolski namjesnik Rafo Barišić, Stjepan Margetić, Nikola Lašvanin, Stjepan Marković, Marijan Šunjić, Ivan Frano Jukić i drugi.

3.2. Anđeo Zvizdović i Ahdnama

Urbani razvoj Fojnice i dobar položaj franjevaca u društvu bivaju prekinuti padom bosanskog kraljevstva i dolaskom osmanske vlasti u Bosnu. Dubrovčani su se povlačili iz ovih krajeva, gaseći svoje poslove, za njima i dio saskog stanovništva koji se nije asimilirao. Domaće kršćansko stanovništvo, posebno vlasteoske obitelji, se pomjeralo na sjever prema Ugarskoj ili se povlačilo u nepristupačnije, planinske dijelove fojničkog područja. U zbjegu, na Kaštelima su bili i franjevci, predvođeni fra Anđelom Zvizdovićem, gvardijanom samostana Sv. Marije i kustodom bosanske kustodije.

Fra Anđeo Zvizdović ili Zvezdović jedan je od najznamenitijih bosanskih franjevaca, u franjevačkom redu štovan kao blaženik. Porijeklo vuče iz središnje Bosne, o točnom mjestu njegova rođenja izvori se razilaze: fra Mijo Batinić piše da se rodio oko godine 1420. u gradu Vrhbosna u blizini današnjeg Blažuja kod Sarajeva, drugi navode selo Zvizde kod Uskoplja po kojem je obitelji i prozvana Zvizdović. Fra Anđeo je rođen u plemićkoj obitelji, pravoslavne vjeroispovijesti. Na katoličanstvo ga obraća sv. Jakov Markijski, koji je kao propovjednik obilazio Bosnu i koji ga i prima u franjevački red. Fra Anđeo je i sam postao vrlo rječit propovjednik i u redovničkoj službi napredovao do časti kustoda (upravitelja) bosanske kustodije. U sudbonosno vrijeme turske okupacije, kustod je imao veliku odgovornost kako za franjevački red tako i za čitavo katoličko stanovništvo u svojoj redodržavi¹⁹. Zvizdović shvaća da je okupacija Bosne nova politička stvarnost, da su Turci tu i da će u njoj dugo ostati. Aktualni događaji to potvrđuju: palo je Jajce, posljednja utvrda, kralj Stjepan Tomašević je ubijen, vlastela smaknuta ili izbjegla iz zemlje; u beznadnoj situaciji potpunog političkog rasula u

¹⁹Ljubos, Janko. op. cit. (bilj.9)

zemlji, uz uplašeni puk ostali su samo franjevci. U skladu s etikom franjevačkog djelovanja i duhu sv. Franje Asiškoga, Zvizdović je odlučio zatražiti dijalog sa čovjekom druge vjere. Povijesni događaj se zbio na polju Milodraž kod Brestovska gdje se sultan Mehmed II. Osvajač sa svojom vojskom utaborio na povratku iz osvojenog Jajca (i gdje je smaknuo posljednjeg bosanskog kralja). Kod povjesničara se ustalila fraza da je Zvizdović “izašao pred sultana”, tek neki navode²⁰ da je sultan pozvao bosanskog vjerskog poglavara. Fra Anđeo je pristupio pred pobjednika Mehmeda II. Osvajača te mu uz uobičajene iskaze lojalnosti, objasnio razloge uplašenosti i bijega stanovnika ovoga kraja. Za svoje redovnike i puk od sultana je zatražio jamstvo osobne i imovinske sigurnosti i za katolike slobodu ispovijedanja svoje vjere! Sultan je uvažio Zvizdovićeve zahtjeve i dana 28. svibnja 1463. predao mu glasovitu povelju - Ahdnamu. Predajući povelju, sultan je zagrnio fra Anđela svojim plaštem u znak posebne osobne zaštite i priznanja kustodu.

Ahdnama je povelja, ugovor kojeg daje muslimanski vladar. Turski povjesničar Halil Inalcik je definirao pojam ahdname: “U zamjenu za pokornost poglavar islamske države može odobriti jamstva osobi ili zajednici iz Dar al-Harba ili ratnog boravišta, za njihov život i imovinu, te za slobodu kretanja u Dar al-Islamu ili boravištu islama. Isprave koje sadrže takve povlastice zovu se ahdname, a izdaje ih poglavar islamske zajednice. To su jednostrano odobrene povelje koje se svečano potvrđuju prisegom ili ahdom, pred Bogom. Ahdnama nije bilateralno ugovoren sporazum. Takve ahdname muslimanski vladar naprosto jednostrano odobrava kako bi uspostavio upravnu autonomiju na korist zajednice, trgovinske povlastice ili kapitulacije nemuslimanskim državama ili zaštitu i autonomiju vazalnoj državi koja je formalno pokorena vladaru²¹.

²⁰ Batinić, M. Djelovanja franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest vjekova njihova boravka. Zagreb : Dionička tiskara, 1881. Str. 131.

²¹ Oršolić, Marko. Ahdnama: standardno pravo ili neponovljiv privilegij. // Zbornik radova sa Znanstvenog skupa u povodu 500. Obljetnice smrti fra Anđela Zvizdovića, Sarajevo: Franjevačka teologija. 2000. str. 145-146.

Sultan Mehmed II Osvajač time je zajamčio franjevcima i katoličkom stanovništvu osnovna ljudska prava: slobodu ličnosti, ispovijedanja vjere, imovine, kretanja i udruživanja²². Zaustavio je iseljavanje katolika, a one koji su iselili pozvao na povratak. Franjevci su dobili i povlasticu slobodnog djelovanja na čitavom prostoru tadašnjeg Otomanskog imperija, uz oslobađanje od svih državnih nameta.

Važnost Ahdname je posebno velika kada se zna da u to vrijeme ljudska i vjerska prava nisu bila uvažavana. Križarski ratovi su ostavili negativno naslijeđe u odnosima kršćana i muslimana, a osvajači, bilo koje vjere, iza sebe su ostavljali spaljenu zemlju i protjerano ili pobijeno stanovništvo²³.

S povijesnog i pravnog gledišta, Ahdnama ima veliki značaj jer je kroz 500 godina turske vladavine u Bosni bila temeljnim dokumentom kojim su franjevci branili svoja i prava svojih vjernika. Fojnička Ahdnama je bila nesumnjivo privilegij.

Kasnije, Mehmed II. širi instituciju davanja ahdname kako bi nemuslimanima u svom imperiju osigurao bolji status nego je to davalo timarsko-spahijsko vojno državno pravo islamske provenijencije. Ahdnama je do polovine 16. stoljeća postala uobičajen postupak reguliranja statusa nemuslimanskog stanovništva, dakle, standardno osmansko pravo²⁴.

Povjesničar S. Džaja smatra da je Zvizdović tada izborio za bosanske katolike princip tolerancije, dakle ono, što je tada bilo najviše moguće u suživotu dviju civilizacija²⁵.

²² Jažić, Tarik. Fra Anđeo Zvizdović: jedan od najvažnijih predstavnika bosanskih franjevac. Dostupno na <http://www.glasnaroda.ba/rubrike/horion-bosna/item/4405-fra-an%C4%91eo-zvizdovi%C4%87-jedan-od-najva%C5%BEnijih-predstavnika-bosanskih-franjevac> (5. 7. 2014.).

²³ O važnosti Ahdname. Dostupno na <http://www.prometej.ba/index.php/home-7/562-o-vaznost-ahdname> (5. 7. 2014.).

²⁴ Oršolić, Marko, op. cit. (bilj. 21.), str. 145-149.

²⁵ Džaja, Srećko. Osmansko osvojenje Bosne i Rimske kurije. // Zbornik radova sa Znanstvenog skupa u povodu 500. obljetnice smrti fra Anđela Zvizdovića, Sarajevo: Franjevačka teologija. 2000. str. 228.

3. 3. Samostan na Križu

Prva desetljeća turske vladavine, bila su vrijeme primirja i tolerancije, temeljena na danim jamstvima. U razdoblju od 1463. do 1514., najmirnijem koje su franjevci proveli pod turskom vlašću, nema vijesti o progonima i tlačenju. Otomanska diplomacija je pazila na poštivanje vjerskih prava pa turski popisi stanovništva iz druge polovice 15. stoljeća bilježe mali broj prelaženja na islam. Turci su u ovo vrijeme dopuštali popravak starih i izgradnju novih, kamenih crkvi²⁶.

U Fojnici su i kršćani i muslimani, preživljavali od rudarstva i zanatstva i u svakodnevici bili upućeni jedni na druge. Problemi su nastupali dolaskom činovnika i isluženih vojnika iz drugih, uglavnom azijskih dijelova carevine.

Samostan dobiva obvezu izgradnje konačišta za muslimane koji poslom dolaze u Fojnicu. Lokacija uz glavnu cestu izlagala je samostan čestim upadima i uznemiravanju fratara, zbog čega je donesena odluka o premještanju samostana.

Godine 1502. samostan je preseljen na brdo Križ iznad Fojnice, gdje se i danas nalazi. (Fra Janko Ljubos, kustos samostanskog Muzeja kaže²⁷kada se danas posjetitelji dive fratriba kako su znali izabrati atraktivnu lokaciju za samostan, onda ih fra Tomislav Šitum podsjeti da izbor treba smjestiti u ono vrijeme i onda će dobiti drugu sliku!)

Godine 1521., osiljeni Turci započeli su veliki progon, ubijeni su mnogi franjevci i uništeni samostani u Konjicu, Kreševu, Visokom, Sutjesci, a 1524., bilježe samostanski ljetopisci, i Samostan Svetoga Duha u Fojnici. Samostan je porušen pod izlikom da je dimenzijama bio veći od staroga, što u gradnji kršćanskih objekata, Turci nisu dozvoljavali!

Već 1527. godine rudari podižu novi samostan, a od te godine, za fojničke franjevce nastaju mirnija vremena²⁸. U novim okolnostima, zahvaljujući dobrim dijelom i Ahdnami, fojnički

²⁶ Džaja, Srećko, op. cit.(bilj.1.), Str. 162.

²⁷ Ljubos, Janko, op. cit (bilj.9)

²⁸ Batinić, Mijo, op. cit. (bilj. 7), Str. 28.

samostan je odigrao značajnu ulogu u povijest katoličke crkve u Bosni. Preuzima pastoralnu skrb za čitav prostor do Save te Une i Prologa s druge strane. Tu su stolovali apostolski vikari, biskupi i provincijali te djelovao novicijat.

Ovaj samostan je više puta obnavljan, ljetopisci bilježe 1607., 1669., 1694. i 1798. godinu. Najveće stradanje je pretrpio 1664. godine, kada su u velikom požaru izgorjeli dokumenti, knjige i ostale samostanske vrijednosti. Franjevci tada privremeno sele u Jajce, gdje prikupljaju novce za obnovu. Godine 1668. useljavaju u novi samostan, a sljedeće, 1669. u novu crkvu. Uz povremena obnavljanja, u ovim se objektima odvijala franjevačka djelatnost tijekom sljedećih dvjesto godina, generalna zamjena samostanskog objekta je provedena u vremenu od 1863. do 1866. Gradnja je bila posebno komplicirana i skupa zbog delikatnog položaja koji je tražio izgradnju potpornog zida. Gradnja nove crkve započinjala je dva puta, naime, 1884. započeta je izgradnja crkve, ali kada se došlo do kraja ukazale su se pukotine na zidu! Od 1888. do 1895. trajala je izgradnja današnje crkve, građene prema projektu Josipa Vancaša. Stilski, ona slijedi romaničke građevine s kupolom. Interijer je oslikao Josip Oisner. Godine 1896. nabavljene su nove orgulje tvrtke “Rieger” iz Šleske, oltari i križni put nabavljeni su kod Stuflessera u Tirolu, a dva velika zvona u Insbrucku²⁹.

Značajno je spomenuti da su unutar samostanskog kompleksa godine 1847. franjevci pokrenuli katoličku osnovnu školu, “Narodna učionica” koja je bila najuglednija ove vrste u Bosni. Škola je 1871. godine preselila u novu zgradu u koju su sada krenule i djevojčice! Tijekom austro-ugarske vlasti, pretvorena je u državnu školu³⁰.

Još jednom, 1940. samostan se proširuje, a u novi dio samostana nakon rata useljava JNA i tu ostaje do 1959. godine. Danas je ovo rezidencijalni dio samostana.

Posljednja obnova samostana poduzeta je 2000. godine, kada, zbog zatečenog stanja, struka daje savjet o rušenju samostanske zgrade do temelja i izgradnji nove. Do 2003. godine zgrada

²⁹ Ljubos, Janko, op. cit. (bilj.9)

³⁰ Fojnica kroz vijekove, op. cit. (bilj.14), Str. 128.

je bila ozidana i završeni svi građevinski poslovi, 2009. jedan dio zgrade s muzejom i knjižnicom otvoren za javnost, a službeno otvorenje upriličeno je 27. svibnja 2014. godine. Nova samostanska zgrada sada omogućuje najbolje moguće uvjete za čuvanje velikog kulturno-povijesnog blaga kojeg posjeduje.

Restauracija samostanske crkve iz 1895., zbog velike kulturno-povijesne vrijednosti, danas je prioritetni posao franjevac fojničkog Samostana. Restauratori iz Zagreba su napravili plan restauracije slikarija i crkvenog namještaja i provedba projekta je u tijeku.

4. Samostanska zbirka

Najveće blago fojničkog Samostana je samostanska zbirka, čiji su dijelovi Arhiv, Knjižnica i Muzej.

Tijekom duge povijesti ovoga Samostana, franjevci su, prije svega svojim znanjem i upornošću, a vrlo često i snalažljivošću koju su od njih iziskivala krajnje nesklona vremena, sakupili znatna dobra od vjerskog, povijesnog i kulturnog značaja. Sve vrijedno što su nalazili na svom pastoralnom području, pohranjivali bi u Samostanu u Fojnici.

Muzej ima kontinuitet postojanja od početka 20. stoljeća i broji se među značajnije u Bosni i Hercegovini. Danas sadrži sljedeće zbirke: Arheološku zbirku, Zbirku minerala, Etnografsku zbirku, Zbirku starih majstora, Zbirku starog oružja, Numizmatičku zbirku, Zbirku Augustina Miletića te Umjetničku galeriju. Umjetnička galerija sadrži: Zbirku sakralne umjetnosti, Zbirku moderne umjetnosti, Zbirku djela Gabrijela Jurkića, Zbirku zavičajnih slikara, Zbirku djela umjetnika iz bivše DDR i Zbirku crteža i grafika. Ostalo je za urediti Sobu Ahdname, Sobu fra Anđela Zvizdovića, Sobu fra Augustina Miletića i drugih apostolskih vikara te Sobu crkvenih predmeta, za koje je projekte već pripremljen izvedbeni plan.

Aktualni kustos Muzeja je fra Janko Ljubos.

Arhiv sadrži povijesne spise od neprocjenjive vrijednosti koji svjedoče o stoljećima povijesti

BiH, a to su: oko 3000 dokumenata na turskom jeziku iz proteklih pet stoljeća, dokumenti pisani bosančicom, Ahdnama i Zvizdovićev plašt iz 1463. godine, ferman Bajazita II. iz 1483. godine te Fojnički grbovnik koji sadrži 139 grbova južnoslavenskih zemalja, grbove plemićkih obitelji te autentičan oblik bosanskog grba. Nastao je u 14. stoljeću, a fojnički primjerak potječe iz 18. stoljeća. Autentičnost dokumenta ponovno je potvrđena stručnom analizom u Institutu Ruđer Bošković u Zagrebu.

Djelatnici Državnog arhiva BiH su uredili Arhiv, izradili Knjigu inventara te je Arhiv danas u službi istraživačima³¹.

Treća zbirka u samostanu je Knjižnica i o njoj će biti riječi u poglavlju koje slijedi.

5. Knjižnica Samostana Duha Svetoga u Fojnici

5.1. Knjižnica u sastavu samostana

Prema definiciji, samostanske knjižnice pripadaju vrsti specijalnih knjižnica te vrsti knjižnica u sastavu vjerskih zajednica ili knjižnica vjerskih zajednica. Struka za njih koristi nazive: samostanske knjižnice, redovničke knjižnice, crkvene knjižnice i knjižnice crkvenih institucija. Samostanske knjižnice su u vlasništvu crkvenih redova, pa tako postoje franjevačke knjižnice, isusovačke, dominikanske, benediktinske i knjižnice drugih crkvenih redova; ili su u vlasništvu upravno-teritorijalnih jedinica, kao nadbiskupijske, biskupijske, župne i sjemenišne knjižnice³².

Prikupljanje knjiga u franjevačkim samostanima je bilo izričito propisano franjevačkim generalnim konstitucijama, sve do kraja 19. stoljeća. Uredbe o knjižnom blagu su definirane u tzv. Sambukanskim konstitucijama, nastalim nakon što je opći franjevački zakon prihvatio

³¹ Ljubos, Janko, op. cit. (bilj.9)

³² Krtalić, Maja. Organizacijske pretpostavke zaštite knjižne baštine u samostanskim knjižnicama. *Libellarium*, 2, 3(2010), Str. 114.

odluke općih zborova Franjevačkog reda 1639. u Rimu i 1658. u Toledu. Samostani su prema Sambukanskim konstitucijama bili obvezni prikupljati i čuvati sve knjige potrebne za obavljanje redovničkih poslova. Time su redovnici, među njima posebno nastavnici i propovjednici, bili oslobođeni obveze da knjige sami nabavljaju i sa sobom ih prenose kod preseljenja u druge samostane. Stvaranje knjižnice je bilo povjereno samostanskim starješinama. Papa Inocent XI. je 16. listopada 1635. godine naredio svim provincijalima, i to pod prijetnjom oduzimanja službe, da moraju savjesno skrbiti o knjigama i rukopisima sve braće, spriječiti otuđivanje knjiga preminule braće i brinuti se o smještaju knjiga u knjižnice. Istom je odlukom papa Inocent XI. odredio da svaka samostanska zajednica mora zadužiti jednoga brata za službu knjižničara, te da on treba raspoređivati knjige po sadržaju i o knjigama skrbiti. Provincijali i vizitatori su imali obvezu vršiti pregled samostanskih knjižnica. Samostanske knjižnice izričito govore o nastavnicima kao korisnicima fonda. Može se zaključiti da je djelovanje franjevačkih visokih škola bilo jamstvo nastanka i uređenja knjižnice u nekom samostanu³³.

5.2. Razvoj knjižnice

Začetak današnje samostanske knjižnice može se smjestiti u vrijeme rezidencije samostana na brdu Križ, tj. u 16. stoljeće. U samostanu je od 16. do 19. stoljeća djelovao novicijat, škola za odgoj i obrazovanje redovničkih novaka. Obrazovne aktivnosti redovnika kao i pastoralno djelovanje i liturgija, samostan su poticale na nabavku knjiga.

Redovnici su se selili iz samostana u samostan, a knjige ostavljali, sa sobom noseći samo izdanja za koja su znali da ih drugi samostani ne posjeduju. Knjige su se stjecale i pisanjem franjevaca, naročito novicijatskih profesora, otkud veliki broj sačuvanih rukopisa koji sadrže

³³ Hoško, Emanuel. Dragocjeno blago franjevačkih knjižnica. Bibliografije knjiga hrvatskih autora u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda : 1495.-1850. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2008. Str. 11-29.

predavanja profesora.

U fojničkom Samostanu su boravili i sami biskupi i provincijali koji su samostanu predavali skupocjene knjige dobivene na dar, vrijedne molitvenike, primjere prvotiska, tiskana izdanja Biblije, misale. Mnogi ugledni franjevci ovoga samostana su se školovali po europskim središtima, putovali po svijetu i donosili u samostan knjige i rukopise. U konačnici, redovnici su za sobom ostavljali sve knjige, kao ostavštinu samostanu³⁴.

Samostan je obogaćivao svoj knjižni fond i putem brojnih donacija, bilo da se radi o čitavim privatnim knjižnicama, bilo o pojedinačnim donacijama.

5.3. Knjižnica u staroj samostanskoj zgradi

Autor fra Mijo V. Batinić je u svom djelu "Franjevački samostan u Fojnici od stoljeća XIV.-XX." opisao samostansku knjižnicu, muzej i arhiv u onom stanju u kojem su bili u starom samostanu. Opis same knjižnice se nalazi od 176. do 183. stranice. Autor ističe posebne zasluge fra Bone Šapine za uređenje knjižnice. On je sredinom 20. stoljeća lijepo uredio muzej i knjižnicu, a i arhiv je bio prilično sređen. O knjižnici je zapisano:

"Ovo najveće blago samostana smješteno je u prizemlju nad podrumom u jednoj ogromnoj dvorani (oko 90m²), koja je ove godine najmodernije uređena i proti vatri osigurana. Knjige su sve u krasnim postaklenim ormarima (26 ih). Ova je knjižnica po sadržaju svojih djela svakako prva u Bosni, a po svoj prilici i brojem knjiga, kojih broji blizu 10 000. Po najnovijoj uredbi knjižnica je razdijeljena u svjetsku i vjersku literaturu, a ovo obadvoje na 26 glavnih odjela, što svjedoči, da je knjižnica univerzalna"³⁵.

Njegov bibliografski opis fonda pruža podatke o najvrjednijim knjigama u skupinama po kojima su knjige bile razvrstane.

³⁴ Ljubos, Janko, op. cit. (bilj.9)

³⁵ Batinić, Mijo, op. cit. (bilj.7), Str.176.

Skupine knjižnog fonda stare knjižnice:

CRKVENA POVIJEST

FRANJEVAČKE STVARI (FRANCISCANA)

CRKVENI OCI

SV. PISMO

NAJSTARIJA IZDANJA (ANTIQUISSIMA)

NABOŽNE KNJIGE (ASCETICA)

APOLOGETIKA

LITURGIKA

ŽIVOTI SVETACA

DOGMATIKA

MORALNO BOGOSLOVLJE

CRKVENO PRAVO

CRKVENO GOVORNIŠTVO (PROPOVJEDI)

ČASOPISI I NOVINE

RAZNE KNJIGE (VARIA)

GLAZBA

KLASICI

JEZIKOSLOVLJE

PRIRODNE ZNANOSTI

FILOSOFIJA

LIJEČNIŠTVO

POVIJEST SVJETSKA

ZEMLJOPIS

ARHEOLOGIJA

HRVATSKA I SRPSKA KNJIŽEVNOST

BOSANSKA KNJIŽEVNOST (BOSNENSIA)

ASCETICA

Napredni duh koji je vladao u ovom samostanu najbolje otkriva knjižni fond. On sadrži značajne vrijednosti djela vjerske i crkvene literature, posjeduje inkunabule i rijetke primjerke djela iz raznih područja znanosti i umjetnosti. Dominiraju knjige na latinskom, ali su zastupljeni i drugi, ponajprije hrvatski, talijanski, njemački te orijentalni jezici.

I u knjižnici staroga samostana je postojala podjela na staru i novu knjižnicu, samo što su tada bile smještene u jednoj prostoriji. Nova knjižnica služila je tada, kao i danas, za potrebe javnosti, ponajprije za školsku lektiru učenicima i studentima.

U knjižnici postoje 4 sveska inventarne knjige. Knjige su unošene po starini, a upisivane su rukom. Inventarna knjiga sadrži sljedeće rubrike: Rb., Datum, Veličina (vrsta), Ime pisca, Naslov djela, Mjesto i godina izdanja, Povezano, Nepovezano, Svega knjiga, Broj stranica, Kako je knjiga nabavljena, Cijena Din., Napomena.

Na žalost, nisu svi podaci unošeni, za većinu jedinica su unošeni samo osnovni podaci, naslov i pisac, te godina i mjesto izdanja.

Prvo unošenje u inventarnu knjigu je bilo 14. VII. 1954., a zadnje 15. X. 1985. Prva inventarizirana knjiga je bila "Dialogus", autora Savanarola Hieronima, tiskana u Veneciji 1535. godine, a posljednja je unesena knjiga "Julije Cezar" Slavomira Nastasijevića, tiskana u Beogradu, 1983. godine.

U inventarnoj knjizi je registrirano 21 538 svezaka, što znači da je gotovo polovica unesenih svezaka iz nove knjižnice.

5. 4. Knjižnica danas

U novoizgrađenoj samostanskoj zgradi knjižnica je smještena u dvije, hodnikom spojene prostorije. Prema savjetima statičara, ali i praktičnih razloga, postavljena je u prizemlju zgrade. Prostor knjižnice je nov, velik i prozračan, s doziranim dotokom prirodnog svjetla, te pruža vrlo dobre mikroklimatske uvjete za smještaj i čuvanje knjižne građe. Prostorije su opremljene kvalitetnim namještajem, zatvorenim drvenim ormarima s metalnim policama.

Veća od dvije prostorije je “Nova knjižnica”, a u manjoj prostoriji se smjestila “Stara knjižnica”.

Slika 1: Stara knjižnica u kojoj se nalaze knjige nastale do 1850. godine

Podjela fonda knjižnice je sljedeća:

I. Stara knjižnica u kojoj se nalaze knjige nastale do 1850. godine .

II. Nova knjižnica u kojoj se nalaze knjige nastale od 1850. godine.

Ukupan broj knjiga je oko 37 000, od čega je 10 000 starih knjiga. Među starim knjigama,

5 500 je iz 15., 16. i 17. stoljeća, a 4 500 iz 18. i prve polovine 19. stoljeća.

Nakon preseljenja knjiga u nove prostorije, promjene u smještaju knjiga su unesene u stare inventarne knjige. Za svaku je jedinicu, pored signature, rukom upisan novi smještaj knjige u knjižnici, točnije, broj ormara, broj police i broj knjige na polici. Rukom je unesen i novi inventarni broj knjige.

Cjelokupan fond “Stare knjižnice” , s izuzetkom inkunabula, je unesen u digitalni katalog, urađen u računalnom programu METELWIN te dostupan online. U knjižnici je isti katalog dostupan i u papirnoj varijanti. Novi sustav pokazuje i stari inventarni broj knjige, prema inventarnoj knjizi, tako se svaki željeni naslov, koji postoji u digitalnom katalogu, može lako pronaći u knjižnici.

Najvrjedniji dio fonda čuva Stara knjižnica u kojoj su knjige raspoređene u 23 ormara, smještene uza zidove, i 12 ormara u sredini. U sredini prostorije je izložbena vitrina sa zanimljivim izdanjima. Poseban ukras čine stara ulazna vrata knjižnice iz starog samostana, prekrasan primjerak svoje vrste od kovanog željeza.

Knjige su u ormarima raspoređene prema stručnim skupinama, njih 25. Ta se podjela gotovo u potpunosti oslanja na podjelu kakva je postojala u starom prostoru knjižnice. Najveća je promjena što je iz skupina izdvojena periodika te novija književnost, kako hrvatska, tako i svjetska.

Danas su prioritet poslova u knjižnici konzervatorsko-restauratorski radovi starog fonda, jer je građu, nagriženu zubom vremena i dugotrajnim korištenjem, potrebno stabilizirati i spriječiti njeno daljnje propadanje. U planu je i digitalizacija najvrjednijih jedinica fonda. Konzervaciju i zaštitu staroga fonda franjevci smatraju vrlo važnim zadatkom. Dok se taj postupak ne završi, pristup fondu *in visu* nije dozvoljen nikome.

“Stara knjižnica” je otvorena za pristup javnosti kao izložbeni prostor.

6. Organizacija knjižničnog fonda

6.1. "Stara knjižnica"

Stara knjižnica posjeduje oko 10 000 knjiga koje su raspoređene u 25 stručnih skupina. Zbog očekivanih konzervatorsko-restauratorskih radova, knjige nisu dostupne javnosti niti su raspoložive za znanstveno bavljenje. Primjeri za pojedine skupine ovdje su dani prema izboru M. Batinića, kao i uvidom u hrptove knjiga na policama (budući da se knjige, zbog skore restauracije, nisu smjele vaditi s polica) i pregledom kataloga. U tim su okolnostima poneki zapisi nepotpuni.

I. Antiquissima

U skupini Antiquissima su smještena najstarija izdanja koja knjižnica posjeduje, među njima su i inkunabule.

Inkunabule su prve tiskane knjige. Francuz Philippe Labbe' je 1653. pod inkunabulama označio knjige tiskane do kraja 1500. godine. Danas se ta vremenska granica ne uzima isključivo, te se pod inkunabulama smatraju sve knjige koje se svojim arhaičnim izgledom bitno ne razlikuju od rukopisnih predložaka³⁶. Posjedovanje tiskopisa iz prvih desetljeća nakon Gutenbergova otkrića, neprocjenjivo je vrijedna činjenica za rekonstruiranje kulturnog nivoa nekog naroda pokrajine i grada.

³⁶ Stipčević, Aleksandar. Povijest knjige. Zagreb : Matica hrvatska, 2006. Str. 412-413.

Slika 2: Inkunabule na polici knjižnice

Knjižnica posjeduje 13 inkunabula, tvrdi aktualni gvardijan Samostana, od čega je 12 inkunabula smješteno u prvom ormaru Stare knjižnice, a jedna je izložena u samostanskom Muzeju. Knjige nisu dostupne i nije dozvoljeno uzimati ih u ruke zbog potrebnih konzervacijsko-restauracijskih radova zbog čega do sada nisu obrađene i unesene u digitalni katalog. Iz istog razloga ovdje nije bilo moguće dati potpune podatke o inkunabulama.

U inventarnoj knjizi upisano je ukupno pet inkunabula:

1. DE LAPIDE, Joannes. Liber de Scriptoribus Ecclesiast. Basileae, 28. VIII. 1494.

2. HALEŠKI, Aleksandar. Summa Doctoris irrefragabilis. 1489.

Izdanje se sastoji od 4 sveska. Pod napomenom za sva četiri sveska napisano: *Na koricama ispisano je staro notno pismo*. U inventarnoj knjizi za ovu inkunabulu nije naznačeno mjesto izdanja.

3. LYRANUS, Nicolai. Moralis Postilla in S. Scripturam V. et N. Test. Mantua, 29. IV. 1481.

Izdanje se sastoji od 3 sveska od kojih su dva pohranjena na polici knjižnice, a treći svezak je izložen u samostanskom Muzeju. Vidljiva su oštećenja na rubovima listova te tvrdi uvez od pergamene.

4. MIRANDULAE, Joannis Pici. Comentationes. Roma, 1489.

Upisana napomena na latinskom.

5. VENETUS, Gabriel Bruno. Biblia. Venetus, 1490.

Osam inkunabula koje knjižnica posjeduje nisu unesene u inventarnu knjigu.

Podatke o četiri inkunabule je moguće iščitati fragmentarno, s hrptova knjiga:

1. ALFONSKI. Contra Hereses

2. ARISTOTELIS. Stagirite de Generatione e Corruptione

3. BREVIARIUM ROMANO-SERAPHICUM

4. THEATRI HUMANE VITAE

Inkunabula Theatri humane vitae ima 2 sveska, velikog je formata, a jasno je vidljivo da je hrbat sastavljen od drvenih daščica povezanih željeznim kopčama.

II. Bosnensia

U ovoj skupini su sabrana djela bosanskih autora. Hrvatski povjesničar Tadija Smičiklas je posjetio Samostan i Knjižnicu u Fojnici i tom prigodom ponukao franjevce da posebno sakupe sva djela bosanskih pisaca.

Ovdje je sabrano sve što su pisali bosanski pisci do 1850. godine te je Knjižnica najpouzdaniji izvor za proučavanje bosanske književnosti.

M. Batinić je u svom opisu Knjižnice posebno naglasio važnost ove zbirke koja sadrži bosansku

književnost od početka do danas, i to da sadrži samo knjige, koje su napisali sinovi bosanske provincije ili drugi o bosanskoj provinciji.

Djela su pisana bosančicom, latinicom i glagoljicom.

A) Djela pisana na bosančici:

1. DIVKOVIĆ, Matija. Nauk krstjanski. 1611.
2. DIVKOVIĆ, Matija. Plač Bl. Dvice Marie. 1723.
3. DIVKOVIĆ, Matija. Razlike beside. 1611.
4. MARGETIĆ, Stipan Jajčanin. Fale svetih. Mletci, 1708.
5. MARGETIĆ, Stipan Jajčanin. Ispovid krstjanska. Mleci, 1799.

Djelo se može vidjeti izloženo kao eksponat u samostanskom Muzeju.

6. POSILOVIĆ, Pavao. Cvit od kriposti duhovne i tilesne. Mletci, 1701.
7. POSILOVIĆ, Pavao. Nasladjenje duhovno. 1682.

B) Djela pisana na latinici, na hrvatskom i latinskom jeziku:

1. ANČIĆ, Ivan. Vrata nebeska i život vični. 1678.
2. BABIĆ, Tomo. Cvit razlika mirisa duhovnoga. 1726.
3. BAČIĆ, Antun. Istina katoličanska. 1731.
4. BANDULOVIĆ, Ivan. Pistole i evangjelja. 1639.
5. BRAČULOVIĆ, Lovro. Uzao serafinske gliubavi. 1730.
6. DOBRETIĆ, Marko. Kratko skupljeni sveti sakramenti. Ankona, 1782.

Djelo je izloženo kao eksponat u samostanskom Muzeju.

7. FILIPOVIĆ, Jeronim. Propovjedagne nauka karstjanskoga. 1750.

Naslov sadrži 3 sveska.

8. LASTRIĆ, Filip iz Očevije. Epitome Vetustatum bosnensis provinciae seu brevissimum compendium historico-chronologicum de antiquitate, variisque suis vivissitudinibus, et consistentia usque ad haec tempora. Ancona, 1776.

Ovo je bila prva cjelovita knjiga pregleda povijesti BiH. Djelo je izloženo kao eksponat u samostanskom Muzeju.

9. LASTRIĆ, Filip iz Očevije. *Testimonium bilabium*. Venetiis, 1755
10. LASTRIĆ, Filip iz Očevije. *Nediglnik dvostruk*. Mletczij, 1766.
11. LASTRIĆ, Filip iz Očevije. *Od' uza me*. Mleczi, 1796.
12. LIPOVČEVIĆ, Josip. *Duxu čuvagiuche pohodjene*. 1750.
13. MILETIĆ, Augustin. *Početak slovstva i nauka karstjanskoga*. Split, 1815.
14. MILETIĆ, Augustin. *Istomačenje nauka krstjanskoga*. Rim, 1828.
15. MILETIĆ, Augustin. *Naredbe i uprave biskupa namistnika apoštolski*. Split, 1817.
16. PAVIĆ, Emerik. *Ogledalo događaja S. Pisma*. 1750.
17. PAVIĆ, Emerik. *Vrt nebeski*. 1772.
18. PAVIĆ, Emerik. *Ramus viridantis otivae*. 1766.
19. SITOVIĆ, Lovro. *Gramatica latino-ilyrica*. 1780.

C) Rukopisi

FOJNIČKI RUKOPIS LATINSKE GRAMTIKE

Veliki dio pisane ostavštine bosanskih pisaca ostao je u rukopisima. Njihov je sadržaj raznolik - propovjedi, bogoslovje, liječništvo, profesorska predavanja i drugo. Među rukopisima je Fojnički rukopis latinske gramatike. Relativno nepoznat rukopis služio je kao pregled latinske gramatike namijenjen studentima, u vrijeme kada nije bilo dovoljno dostupnih udžbenika. Nema sačuvanu naslovnu stranicu, niti navoda o autoru i vremenu nastanka. Rukopis se sastoji od pregovora, osam poglavlja koja opisuju vrste riječi te morfoloških i sintatičkih uputa i pravila. Kao mogući autori navode se fra Stjepan Marijanović i fra Marijan Jakovljević (19. stoljeće).

D) Djela pisaca iz 19. stoljeća

Zastupljeni su pisci: Bandulović, Ivan; Bračulović, Lovro; Divković, Matija; Dobretić, Marko; Filipović, Jerolim; Jukić, Ivan Frano; Kraljević, Anđeo; Kunić, Filip; Lastrić, Filip Očevac; Lipovčić, Josip; Margetić, Stipan; Marjanović, Stjepan; Martić, Grgo; Miletić, Augustin; Nedić, Martin; Posilović, Pavle i drugi.

III. Geografica

Zbirka sadrži veliki broj starih zemljopisnih atlasa i karata.

1. ATLAS SVIETA, 1780.

2. ATLAS SVIETA, 1776.

Atlasi su pisani na latinskom jeziku.

3. DER ERFAHRENE WELTBURGER

Djelo u 7 svezaka pisano na njemačkom jeziku.

4. SALMON. Lo stato prsente di tutti paesi del mondo, naturate, politico, e morale, con nuove osservazioni, e corezioni degli antichi, e moderni viaggiatori. Venezia, 1740.

Obimno djelo u 15 svezaka, pisano na talijanskom jeziku

5. Velika zemljopisna karta načinjena prema putovanju princa EUGENA SAVOJSKOGA

IV. Medicina

Važna djelatnost franjevacu u doba opće neprosvjedenosti je bila uloga narodnih ljekara. Primjenjivali su narodnu medicinu temeljenu na ljekovitom bilju, a recepte zapisivali u poznate "ljekaruše". Fojnica Knjižnica (i Arhiv) čuva veliki broj rukom pisanih liječničkih recepata, ljekaruša i herbarija:

1. DOMAĆA LJEKARNA, po uputi župnika Sebastijana Kneippa. Zagreb, 1898.

2. MATTHIOLI, A. PIETRO. Discoride-Herbarium. Venetiis, 1568.

3. Recepti fra Vladimira Dolića, narodnog ljekara iz Hercegovine, 19. stoljeće.

Slika 3: Herbarij i recepti narodnih ljekara

Franjevci su djelovali i kao priučeni liječnici, za što su znanje stjecali tijekom studija u inozemstvu, posebno u Italiji, u Padovi. Sa sobom su donosili djela zapadne medicine, veliki broj na talijanskom i njemačkom jeziku:

1. COSTER, G. Manuale di Medicina Practica. Milano, 1831.
2. CULLEN, Guglielmo. Trattato di materia medica. Padova, 1798.
3. MATTHIOLI, A. PIETRO: Sanese medico cesareo. Venezia, 1568.
4. TIGURINI, Gesnerii. Medicinae et Philosophiae Professoris in Schola Tigurina. Francofurdi, 1586.

V. Povijest svjetovna

Skupina Povijest svjetovna je vrlo obimna, zaprema 6 polica raznih djela.

1. ANNAE COMNENAE Porphyrogenitae Caesarissae Alexias Libri XV., 1651.

2. BEDEKOVICH, Josip. Natale solum s. Hyeronimi. Neostadii, 1759.

3. BONFINIUS, A. De rebus ungaricis. Basilea, 1568.

4. CANTACUSENI EXIMPERATORIS. Historiarum libri IV., 1645.

Ima 3 sveska.

5. CHALCONDILLAR, Laconici. Historiarum libri X., 1650.

6. SCHMITTH, A. P. Nicolao. Imperatore ottomanici a capta Constantinopoli, cum epitome principum turcarum. I. tom Tyrnavia, 1760.

7. SCHMITTH, A. P. Nicolao. Imperatore ottomanici a capta Constantinopoli, cum epitome principum turcarum. II. tom Tyrnavia, 1761.

8. ZONARAE, Joannis. Monachi magni antea vigilum praefecti et primi a secretis annales. Parisiis; Tipographia, 1686.

VI. Philosophia

Skupina Philosophia sadrži djela klasične i kršćanske filozofije. Na hrptovima knjiga poslaganih na 3 police, mogu se pronaći imena poznatih europskih i hrvatskih filozofa, npr.:

1. ARISTOTELOVA FILOSOFIJA.

Ima 16 svezaka i najobimnije je djelo u skupini. Napisano je na grčkom jeziku. Aristotel je zastupljen sa 36 djela.

2. BOŠKOVIĆ, Rugier. Theoria philosophiae naturalis. Editio Veneta prima 1763.

3. HAMEL, J. Philosophia vetus et nova. Venetiis, 1730.

Ima 6 svezaka.

4. MONTEIRO. Philosophia seu ecclectica. Venetiis, 1776.

Ima 8 svezaka.

VII. Matematika i fizika

Prirodne znanosti su zastupljene djelima iz matematike s geometrijom te fizike i zoologije.

Neka od djela iz skupine su:

1. BEZOUT. Cours de Mathematique. Paris, 1799.

Ima 6 svezaka.

2. CONRADI, G. Historia animalium. 1551.

Ima 5 svezaka

3. DIDROT&DALAMBERT. Encyklopedie Methodique. Paris, 1792.

Ima 5 svezaka.

4. FORTUNATI, P. a Brixia. Philosophia sensuum mechanica. Venetiis, 1750.

Ima 4 sveska.

5. LE SPECTACIEDELLA NATURA. 1782.

Ima 8 svezaka.

6. PETAVII, D. Opus de doctrina temporum. Antwerpia: Georgius Gallet, 1703.

Ima 4 sveska.

VIII. Lingvistica

Knjižnica se može pohvaliti velikim brojem rječnika, osobito istočnih jezika: turskog, arapskog, perzijskog, armenskog, hebrejskog, zatim rječnika latinskog i grčkog jezika te slavenskih jezika.

Posjeduje neke vrlo poznate rječnike kao i vrlo rijetke primjerke:

1. DELLA BELLA, Ardelio. Dizionario italiano-latino-illirico. Ragusa: Stamperia Privilegiata. 1775. Tomo primo.

2. CALEPINI, Ambrosii. Dictionarium octo linguarum.

Ima 2 sveska.

3. GEORGIUS, Augustinus Antonius. Alphabetum Tibetanum Missionum Apostolicarum commodo editum. Roma, 1762.

4. MENINSKI, Francisci A. Mesgnien. Lexici Arabico-Persico-Tvrcico. 1680. Tomus secundus.

5. MENINSKI, Francisci A. Mesgnien. Lexici Arabico-Persico-Tvrcico. 1680. Tomus tertius. Obimno se djelo sastoji od 3 toma, od kojih svaki broji preko 1200 stranica. Knjižnica posjeduje 2. i 3. tom, dok 1. nedostaje. Ignacije Gavran je o slučaju nedostajućeg toma zapisao: "Na žalost, nemamo 1. tom jer kada je došla Austrija da nas 'oslobodi', oslobodila nas i prvog toma ovog rječnika. Nisu ga imali pa im fratri dali za izložbu u Beču i nikada ga nisu vratili. Ovih dana mi smo preko austrijskog veleposlanstva u Sarajevu, tražili da nam ga vrata, oni su odgovorili da u Beču imaju taj svezak i da nam se čude kako smo tako vrijednu knjigu mogli nekome dati, a ako smo već dali da im dostavimo dokument u kom se vidi tko ju je dao, kome i kada, pa će onda vidjeti. Mi posjedujemo originalni dokument u kom fratri 1924. g. preko Zemaljske vlade traže da se knjiga vrati, a oni odgovaraju da je nisu mogli pronaći. Vjerojatno je to tada i bilo teško pronaći, ali danas kada je sve uneseno u računalo, bilo bi jednostavno ustanoviti da je to naša knjiga"³⁷.

6. TALIJANSKO -TURSKI rječnik. 17. stoljeće.

7. TURSKO-LATINSKI rječnik. 18. stoljeće, rukopis.

8. VOCABOLARIO DEGLI ACCADEMICI delle crusca. Venezia, 1763.

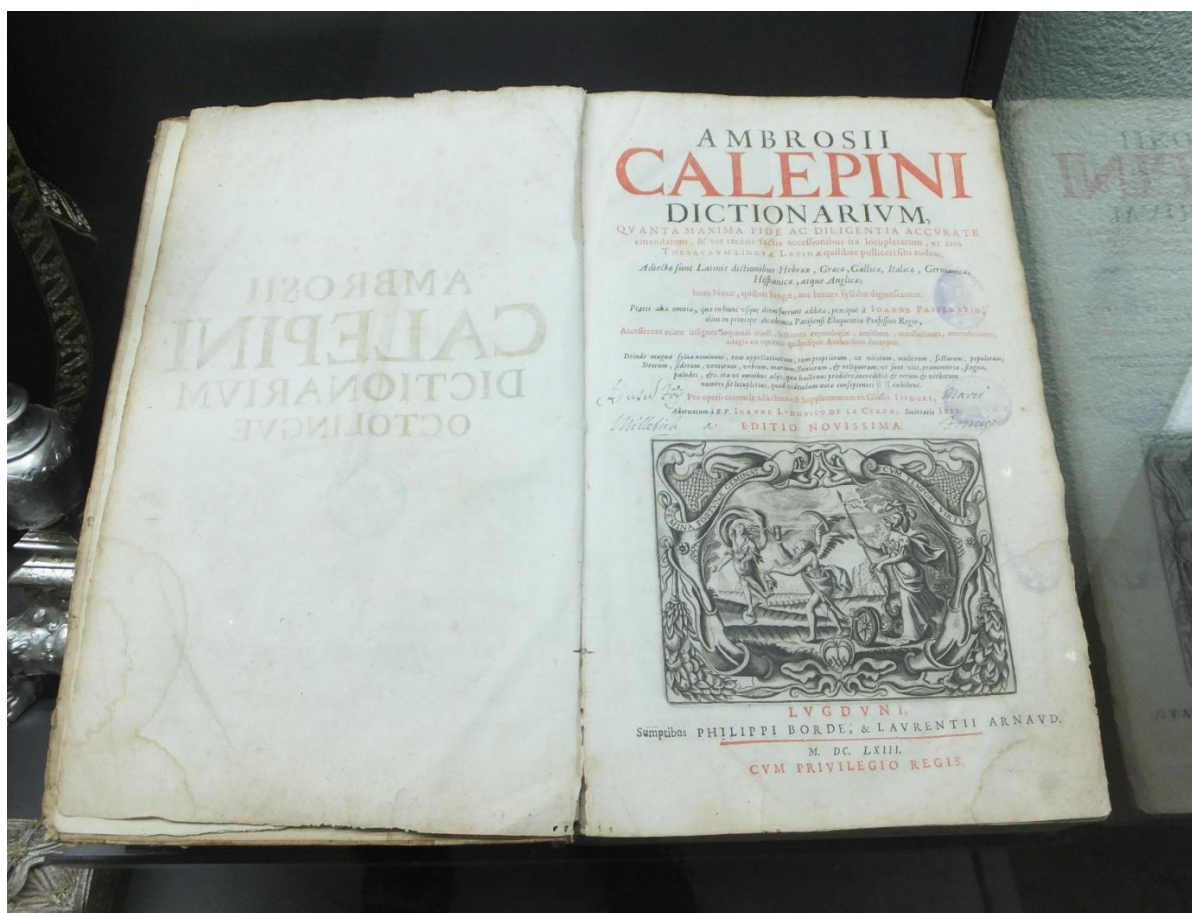
U ovoj se skupini nalaze i brojne slovnice:

1. AZBUKA SLAVENSKA izjasnena po Rimskom, po Pravopisaniju Dalmatskom, Horvatskom, Slavonskom i Krajskom, ljubiteljem svoga jezika i pisma. U Mljetah, 1814.

2. BABUKIĆ, Vjekoslav. Ilirska slovnica. Zagreb: Berzotiskom nar. Tiskarnice dra Ljudevita Gaja. 1854.

3. KUNIĆ, Filip. Slovnica jezika latinskoga (ilirski iztumačena za porabu mladeži bosanske: s kratkim i potrebitim rječnikom. U Beču: Mechitharisti, 1857.

³⁷ Ljubos, Janko, op.cit. (bilj.9)

Slika 4: Calepinijev osmerojezični rječnik

IX. Rhetorica

Djela iz ove skupine su prije bila uvrštena u skupinu klasika. Preciznijim razvrstavanjem retorička djela su odijeljena u zasebnu skupinu.

1. ARISTOTELIS. De arte rhetorica libri III. Lipsiae, 1831.
2. DECOLONIA, Domenico. De Arte Rhetorica. Libri Quinque. Venetiis, 1749.
3. LAUXMIN, Sigismundo. Praxis oratoria sive praecepta artis rhetoricae. 1648.

X. i XI. Literatura i klasici

U samostanima diljem Europe, još od srednjeg vijeka, redovnici su čitali i sakupljali, pored crkvenih, i knjige svjetovnog sadržaja. Upravo zahvaljujući činjenici da su redovnici čitali i

svjetovnu literaturu u to doba, klasična djela su, njihovim prepisivačkim marom, sačuvana do naših vremena³⁸.

Franjevci ovog samostana su u knjižnici sakupili većinu autora klasične književnosti. M. Batinić je u fondu pronašao i zapisao imena: Vergil, Ovid, Seneka, Platon, Cicero, Plinij, Kurcije Rufo, Tacit, Salust, Cesar, Livij, Flako, Cornel Nepos, Paulo Manucij, Plutark, Aristotel, Demosten, Sofokle, Euripid, Hesiod, Safo, Homer, Herodot. Također navodi inek talijanske klasike iz srednjega vijeka, odnosno humanizma: Dante, Petrarca, Tasso.

Neka od klasičnih djela su:

1. HOMERI. Iliad as Homeri Editionem Vindobonensem Latine Expressa. Vienna, 1790.
2. HOMERI. Odysseae libri vigintiquatuor.
3. OVIDII, Publii Nasonis. Metamorphosen. Venetiis, 1745.
4. SHAKESPEARE, W. Roemo iJulija., Otelo., Hamlet., 1795.
5. TULLII, M. Ciceronis orationum volumen primum. Venetiis, 1694.
6. VERGILLI, Pub Maronis. Opera. Quae quiden extant. Basilae, 1586.

XII. Apologetica

Najvažnija djela ove bogate zbirke su:

1. BELLARMINI, R. De contorversiis christianae fidei. Venetiis, 1599.
Ima 4 sveska velikog formata.
2. BERNINO, D. Istoria di tutte l'eresie. Venezia, 1746.
Ima 4 sveska.
3. DURAND, P. B. Fides vindicata. Venetiis, 1726.
4. FLORENTINI, Laurentii Berti. Opus de theologicis disciplinis. Venetiis, 1760.

³⁸ Stipčević, Aleksandar, op. cit. (bilj. 35)

XIII. Dogmatica

Dogmatska teologija je vrlo dobro zastupljena, a glavni su autori ovi: Berthier, Bougot, Busembaum, Chignoli, Duns Scot, Gazzaniga, Gotti, Hurter, Mambresius, Tournely, Perone, Piano, Schram, Valsechius, Vuitasse, Witasse i drugi.

1. SCOTUS, D. *Moralis pro Confessariis Humili manu expositus*. Venetiis, 1705.
2. VUITASSE, C. *Tractatus de deo*. Posonii, 1787.
3. TOURNELY, Honoratus. *Cursus theologicus scholastico-dogmatiens et moralis: sive praelectionum theologicarum*. Parisiensen&Venezam, 1752.

XIV. Theologia moralis

Obimna zbirka u dva ormara, svjedoči o interesu franjevacu za moralno bogoslovlje.

Najvažnija djela:

1. ANTOINE, Pauli. *Theologia moralis*. Romae, 1795.

Djelo pisano na arapskom sadrži 5 svezaka.

2. AQUINAS, S. Thomas. *Summa theologia*. Lugduni, 1624.

3. CHARMES, Thomas. *Theologia universa*. Nanceti, 1759.

Ima 7 svezaka.

4. PONTAS, Joannis. *Dictionarium casuum conscientiae*. Venetiis, 1744.

Ima 4 sveska.

5. PTESTATIS, Felicis. *Examen ecclesiasticum*. Vercellis, 1782.

Ima 3 sveska.

6. SCARPAZZA, Faustino. *Decisioni dei casi di consienza e di dottrina canonica ov vero corso di teologia morale*. Venezia, 1804.

Ima 10 svezaka.

Knjigu je samostanskoj braći darovao biskup Miletić.

XV. Varia

Slika 5: Biblija pisana na arapskom jeziku iz 17. stoljeća

Skupinu varia čine knjige koje po sadržaju ne spadaju u nijednu od definiranih skupina. Najviše je tekstova Sv. Pisma, u prijevodu na razne jezike.

Kuriozitet zbirke i posebna vrijednost zbirke, ali i čitave Knjižnice jeste 400 godina stara Biblija pisana na arapskom jeziku:

1. BIBLIA SACRA ARABICA. Romae, 1671.

Ima 3 sveska.

2. BIBLIA SACRA CUM GLOSSA INTERLINEARI ORDINARIA. Venetiis, 1588.

3. BROCKHAUS. Conversations-Lexicon. Leipzig, 1882., 1883., 1884., 1885., 1886., 1887.

Ima 16 svezaka.

4. CHATEAUBRIAND, m. Le Vicomte. Oeuvres complètes. Paris, 1836.

Ima 5 svezaka

5. THEATRUM VITAE HUMANAЕ. 1618.

Ima 2 sveska, 2. i 3., a 1. nedostaje.

U ovoj se skupini nalaze leksikoni te misali i brevijari mnogih crkvenih otaca: Ambrozije; Anzelmo; Bernard; Bonaventura; Ciril; Grgur Nazijanski; Grgur Veliki; Jeronim; Justin Efrem; Tertulija; Zlatousti, Ivan i dr. Neka se svojom ljepotom mogu smatrati divot-izdanjima.

1. CANON MISAE AD USUM EPISOPORUM. Urbini, 1727.

To je kanon biskupa A. Mletića.

Kanon je izložen u samostanskom Muzeju. Ima korice presvučene plišom s ukrasom srebroveza.

2. MISSALE ROMANO-SERAPHICUM. Romae, 1792.

To je franjevački misal.

Kanon je izložen u samostanskom Muzeju. Ima korice napravljene od pergamene presvučene crvenim plišem, na uglovima ukrašene srebrnim ukrasima.

Među varijama se nalaze i brojni duplikati namijenjeni knjižničnoj razmjeni.

XVI. Glazba

Franjevci su oduvijek njegovali, a često se i bavili glazbenom umjetnošću. Dokaz su tome i prve orgulje u Bosni koje su 1800. godine nabavljene upravo za ovaj samostan. Otuda i veliki broj notne građe, pjevnica, kantuala, od kojih su neki rukopisi, pjesmarice bosanskih franjevac te stari gregorijanski pjevnici.

1. LASTRIĆ, Filip. Nediglnik dvostruk. Mletci, 1766.

2. Kantual pro choro. S. Spiritus Fojnitza, prva polovica 19. stoljeća.

3. VICIĆ, Vico. Kantual. 1785.

4. VICIĆ, Vico. Pisme razlike za poštenje Božje B. D. Marije i u sviu svetih sastavljene. Split, 1844.

XVII. Povijest crkve

Zbirka je vrlo bogata, a među djelima posloženima u dva ormara se ističe nekoliko vrlo obimnih izdanja.

1. BARONIUS, Caesaris. Annales ecclesiastici, Monti, 1739-1740.

Ima 13 svezaka.

3. BERAULT-BERCASTEL. Storia del Christianesimo. Venezia, 1800.

Ima 35 svezaka.

4. FLEURII, Claudii. Historia ecclesiastica, polovica 18. stoljeća.

Ima 83 sveska i najveće je djelo u knjižnici.

5. FARLATO, Daniele. Illyricum sacrum, Venetiis, 18. stoljeće.

Ima 8 svezaka.

5. THEINER, Augustino. Monumenta Slavorum meridionalium. Romae, 1863.

6. THEINER, Augustino. Annales ecclesiastici. Romae, 1856.

XVIII. Franciscalia

Skupina sadrži djela koja se odnose na franjevački red: anale, kronike, povijesti franjevačkog reda i djela posvećena istaknutim pripadnicima reda.

XIX. Ius Canonicum

Zbirka je vrlo bogata i sadrži djela najpoznatijih stručnjaka crkvenog prava.

1. BARBOSA, Augustini. Jus ecclesiasticum universum. Padova, 1706.

Ima 29 svezaka.

2. BULLARIUM ROMANUM A PIO QUARTO USQUE AD INNOCENTIUM IX.

Lugundi, 1655.

Ima 3 sveska.

3. FERARRIS, P. Lucii. Promta bibliotheca canonica, juridica, rubricistica, historica.

Romae, 1766.

Ima 10 svezaka.

4. REIFENSTUEL, Johan Georg. Jus canonicum universum. Venetiis, 1746.

Ima 6 svezaka.

XX. Theologia pastoralis

Pastoralna teologija odnosno praktička teologija je vrlo zastupljena, i ova zbirka je obimna.

Između ostalih sadrži ova djela:

1. GIFTSCHUTZ, Francisci. Institutiones Theologiae Pastoralis. Viennae, 1789.

2. LAUBER, Josephi. Institutiones Theologiae Pastoralis. Tyrnaviae, 1785.

3. POWONDRA, Thomas Joseph. Systema theologiae pastoralis. Viennae, 1818.

XXI. Ritus sacri

U zbirci su sakupljena djela liturgijskog sadržaja, zatim ceremonijali i rituali.

1. ASSEMANUS, Josephus Simonius. Kalendaria ecclesiae universae. Romae, 1755.

Ima 6 svezaka.

2. GARDELLINI, Aloysius. Decreta authentica congregationis sacrorum rituum. Romae, 1825.

Ima 7 svezaka.

3. GAVANTO, D. Bartholomaeo. Thesaurus sacrorum Rituum. Ventiis, 1791.

Ima 5 svezaka.

4. SIMONETTO, R.P.D. Thesaurus resolutionum sacrae congregationis concilii. Romae, 1761.

Ima 24 sveska.

XXII. Sermones sacri

Skupina crkvenog govorništva i propovjedi je najobimnija skupina u cijeloj knjižnici, djela popunjavaju tri velika ormara.

1. LELANDAIS, M. L'abbe. Choix de la predication contemporaine. Paris, 1880.

Ima 5 svezaka.

2. LUZERNE, de la Guglielmo. Spiegazoni degli evangeli delle domeniche. Vicenza, 1802.

Ima 8 svezaka.

3. MAUSI, Josephi. Locupletissima Bibliotheca moralis praedicabilis. Venetiis, 1703.

Ima 4 sveska.

4. STRAMUSOLLI. Apparato della eloquenza. Padova,

Ima 4 sveska.

5. VENTURA. La donna catholica.

Ima 17 svezaka.

XXIII. Catechesis

Zbirka sadrži veliki broj priručnika, posebno katekizama za katoličku pučku školu.

XXIV. Ius civile

Građansko pravo je slabije zastupljeno u odnosu na crkveno.

XXV. Astetica

Među brojnim djelima nabožne literature nalaze se i ova djela:

1. CROISET, Giovanni. Esercizi di pieta. Venezia, 1793-6.

Ima 12 svezaka.

2. DUSQUESNE, Arnaud Bernard. Il vangelo - in meditazioni.

Sadrži 12 svezaka.

6. 2. "Nova knjižnica"

Nova knjižnica sadrži knjige tiskane nakon 1850. godine. Ona danas, više nego prije, služi za potrebe učenika i studenata same Fojnice, ali i okolnih mjesta jer, u novonastalim političkim okolnostima, ova je knjižnica uglavnom jedino mjesto gdje oni mogu pronaći novija hrvatska izdanja; zatim, za potrebe samostanskih redovnika te korištenje fonda iz nekih određenih područja, posebno periodičke građe.

Posebno je zastupljena hrvatska književnost jer su franjevci u Bosni budno pratili književna događanja u Hrvatskoj, u svim razdobljima hrvatske književnosti. Sve što je izlazilo u Zagrebu u vrijeme ilirizma, stizalo je u ovu knjižnicu. Fojnički franjevci fra Ivan Frano Jukić i fra Augustin Vicić uvršteni su među utemeljitelje Matice ilirske u Zagrebu.

Njihovim, djelovanjem, fojnički Samostan postaje središtem preporodnih aktivnosti u Bosni, za što je Ljudevit Gaj iskazao posebnu pažnju poklonivši Samostanu veliki zidni sat sa ugrađenim mehanizmom za sviranje ilirske himne³⁹!

Nova knjižnica sadrži sva važnija izdanja 1835. -1850. , sva izdanja Jugoslavenske akademije za znanost i umjetnost u Zagrebu, sva izdanja Matice hrvatske, izdanja Društva sv. Jeronima. Srpska književnost je slabije zastupljena, najviše je zastupljeno pjesništvo i povijesna djela, te izdanja Srpske akademije. Janko Ljubos je o nabavnoj politici (prije 1990-te) rekao: "Što god je izlazilo u Jugoslaviji, i nešto vrijedilo, fratri su to nabavljali"⁴⁰.

Većina knjiga je na hrvatskom jeziku, ali sadrži i knjige na engleskom i njemačkom i drugim jezicima, npr. Ivo Andrić u prijevodu na grčki.

Periodika je sastavni dio fonda Nove knjižnice. Najranija periodika koja je izlazila u Hrvatskoj ovdje je bila čitana i čuvana.

Prostorno, zauzima čitav stražnji i polovicu desnog bočnog zida, ali ta ogromna građa tek treba biti razvrstana i obrađena. U ovom opisu fojničke Knjižnice nije moguće dati precizan popis

³⁹ Fojnica kroz vijekove, op. cit. (bilj.14) Str. 131.

⁴⁰ Ljubos, Janko, op. cit. (bilj.9)

periodike koja je ovamo redovito stizala ili još pristiže. Većina starih brojeva dnevno-političkog tiska je uvezana po godištima, no dio je još neuvezan. Periodika nije uvedena u katalog, te je popis koji slijedi napravljen prema stanju na policama u knjižnici.

A) Vjerska:

Acta Ordinis Fr. Minorum

Bosna Srebrna. Službeno-informativno glasilo Franjevačkog provincijata u Sarajevu

Franjevački glasnik, poučki i nabožni list

Franjevački vijesnik

Glas koncila

Glasnik sv. Ante. Vjerski mjesečnik za hrvatski katolički puk

Hrvatska straža za kršćansku prosvjetu Antemurali Christianitatis

Jukić

Katolički list

Katolički svijet

Mir i dobro

Novi cvijet

Svjetlo riječi

Vrhbosna. Časopis za teološka i međureligijska pitanja

B) Svjetovna:

Borba

Danica

Danica ilirska

Dom i svijet. Ilustovani list za zabavu, pouku i viesti

Forum

*Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH u Sarajevu

Ilirske narodne novine

Jugoslavenske novine

L'osservatore Romano

Naš svijet

Neven

Niz (Politika)

Nova et vetera. Revija za filozofsko-teološke i druge discipline

Obzor

Oslobođenje

Politika

Rad

Svesci

Svijet

Vienac

Vijenac

Vjesnik

Postoji i veliki broj narodnih i katoličkih kalendara.

U vrijeme pisanja ovog rada u tijeku je bila računalna obrada knjiga pa nije bilo moguće utvrditi njihov točan broj, prema procjenama, Nova knjižnica ima oko 27 000 knjiga. Kada unos bude završen moći će se točno znati gdje se koja knjiga nalazi u knjižnici, moći će ju se brzo pronaći na korisnikov zahtjev, ali i utvrditi koje se knjige najčešće koriste.

Knjižnica svoj rad financira sama kroz sredstva iz samostanskog proračuna, prihodima od ulaznica za samostanski Muzej te priložima vjernika.

Trenutno nema zaposlenog stručnog knjižničara, tekuće poslove, kao unos knjiga u računalo, rad s korisnicima i održavanje prostorija obavlja pomoćno osoblje.

Knjižnica radi prema trenutnim mogućnostima, u narednom se periodu želi osigurati uvjete za njen normalan rad - čuvanje i davanje fonda na korištenje, u suvremenim uvjetima.

7. Zaljučak

Prvi franjevci dolaze u Fojnicu iz srebreničkog samostana. Dolaze na poziv Dubrovčana i Sasa koji su u Fojnicu stizali, prvi kao zakupnici rudnika, a drugi kao radnici rudari. Katolici rimskoga obreda, tražili su duhovne pastire kako bi mogli prakticirati vjeru i tradiciju, u novom zavičaju.

Fojničko područje je od velikog rudnog značaja, pa je prosperitet Fojnice u prošlosti bio temeljen na dragocjenim iskopinama. Na tom srebru i zlatu, i mudrošću franjevac, nastao je fojnički Samostan i njegova Knjižnica.

Povijest Samostana seže u 14. stoljeće, a prvi sačuvani dokumenti datiraju iz 1435. godine. U vrijeme vladavine bosanske kraljevske dinastije Kotromanića, Samostan je kao i Fojnica, proživljavao renesansu, zlatno doba.

S dolaskom Turaka, Samostan u središtu grada, na Pazarnicama, biva izložen napadima, a redovnici često pogibeljnim opasnostima. S tim razlozima, Samostan biva premješten na novu lokaciju, na brdo Križ. U tragičnoj sudbini koju proživljava Bosna pod Turcima, naročitu je ulogu imao fojnički Samostan i njegov provincijal Anđeo Zvizdović. Od sultana Mehmeda II. Osvajača, on je diplomatskim potezom dobio Ahdnamu, vladarevu uredbu po kojoj je katolicima bio omogućen ostanak na svojoj zemlji!

U Samostanu su tijekom stoljeća djelovali mnogi znameniti franjevci, istaknimo samo biskupa Augustina Miletića i preporoditelja Ivana Franu Jukića.

Kako je od 16. do 19. stoljeća u Samostanu djelovao novicijat, škola za bogoslove, u radu je vrijeme nastanka Knjižnice smješteno u 16. stoljeće, a naročito nakon rezidencije Samostana na brdu Križ. Stoljećima stvarana Knjižnica danas ima fond od oko 37 000 knjiga, od čega je 10 000 starijih od 1850. godine.

Analiza stanja Knjižnice u proteklih 100 godina pokazuje da su ovdje knjige bile sakupljane, kupovane, korištene, posuđivane, nepovratno davane, ali i prodavane u najtežim vremenima.

Iznad svega, da se o knjigama skrbilo i da se ovdje knjigu voljelo.

Bosanska svekolika javnost oduvijek je svjesna velike vrijednosti baštine franjevačkih dobara, naročito, knjižnica. Franjevci koji su ovo blago sakupili sada žele što prije provesti potrebne projekte restauracije, konzervacije i digitalizacije stare građe, te Knjižnicu osposobiti za njenu pravu službu i staviti je u potpunosti na raspolaganje ljubiteljima knjige, znanosti i istraživanja. Restauracija samostanske crkve iz 1895., zbog velike kulturno-povijesne vrijednosti, danas je prioritetni posao franjevac fojničkog Samostana. Restauratori iz Zagreba su u Fojnici. Vjernici su mogli vidjeti prve postavljene skele na misi u nedjelju, 29. lipnja 2014. Aktualni gvardijan Samostana, fra Nikica Vujica je najavio dug posao, ali sa ciljem da se sve vrijednosti očuvaju.

Literatura

Tiskani izvori

Anđelić, Petar. Pogled na franjevačko graditeljstvo 14. i 15. vijeka u Bosni.// Radovi sa simpozija "Srednjovjekovna Bosna i europska kultura". Zenica: Izdanje Muzeja grada Zenice, III., 1973.

Batinić, V. Mijo. Franjevački samostan u Fojnici od stoljeća XIV.-XX. Zagreb: Tiskara i litografija C. Albrechta, 1913.

Batinić, Mijo. Djelovanja franjevacu u Bosni i Hercegovini za prvih šest vjekova njihova boravka. Zagreb: Dionička tiskara, 1881.

Džaja, Srećko. Katoličanstvo u Bosni od Kulina bana do Austro-Ugarske okupacije. // Croatica christiana periodica, 26, 30 (1992).

Fojnica kroz vijekove//R. Dizdarević, M. Popadić. Fojnica: Skupština opštine, 1987.

Fisković, Cvito. Dalmatinski majstori u srednjovjekovnoj Bosni.//Radovi sa simpozija "Srednjovjekovna Bosna i europska kultura". Zenica: Izdanje Muzeja grada, III. Zenica, 1973.

Hoško, Emanuel. 2008. Dragocjeno blago franjevačkih knjižnica. Bibliografije knjiga hrvatskih autora u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda. 1495.-1850. Zagreb: HAZU: 11-29.

Klaić, Nada. Srednjovjekovna Bosna// Politički položaj bosanskih vladara do Tvrtkove krunidbe (1377.). Zagreb: Eminex, 1994

Krtalić, Maja. Organizacijske pretpostavke zaštite knjižne baštine u samostanskim knjižnicama. Libellarium, III, 2 (2010)

Mikulić, Planinka. Franjevački samostani kao središta kulture u Bosni// Zbornik radova sa Znanstvenog skupa u povodu 500. obljetnice smrti fra Anđela Zvizdovića. Sarajevo: Franjevačka teologija, 2000.

Oršolić, Marko. Ahdnama - standardno pravo ili neponovljiv privilegij. // Zbornik radova sa Znanstvenog skupa u povodu 500. obljetnice smrti fra Anđela Zvizdovića, Sarajevo: Franjevačka teologija, 2000.

Stipčević, Aleksandar. Povijest knjige. Zagreb: Matica hrvatska, 2006.

Stražemanac, Ivan. Povijest franjevačke provincije Bosne Srebrene. Zagreb: Latina et Graeca Matica hrvatska, 1993.

Internetski izvori

Husedžinović, Meliha. Galerija u fojničkom samostanu. www.cceol.com, 5.7.2014.

Bosna Srebrna u prošlosti i sadašnjosti.

<http://www.svjetlorijeci.ba/stranica/7/bosna-srebrna>, 5.7. 2014.

Samostani i župe. <http://www.bosnasrebrna.ba/v2010/samostani-i-zupe.html>, 5.7.2014.

Ljubos, Janko. Blago Samostana u Fojnici,

http://www.fojnica-samostan.com/index.php?option=com_content&view=article&id=367:blago-samostana-u-fojnici&catid=29:muzej-i-knjiznjica&Itemid=27, 6.7.2014.

Tarik Jažić. Fra Anđeo Zvizdović - jedan od najvažnijih predstavnika bosanskih franjevaca, <http://www.glasnaroda.ba/rubrike/horion-bosna/item/4405-fra-an%C4%91eo-zvizdovi%C4%87-jedan-od-najva%C5%BEnijih-predstavnika-bosanskih-franjevaca> 5.7.2014.

O važnosti Ahdname. <http://www.prometej.ba/index.php/home-7/562-o-vaznost-ahdname>, 5.7. 2014.

Popis slika

Slika 6: Stara knjižnica u kojoj se nalaze knjige nastale do 1850. godine. Str. 21.

Slika 7: Inkunabule na polici knjižnice. Str. 24.

Slika 8: Herbarij i recepti narodnih ljekara. Str. 29.

Slika 9: Calepinijev osmerojezični rječnik. Str. 33.

Slika 10: Biblija pisana na arapskom jeziku iz 17. stoljeća. Str. 36.

Knjižnica Samostana Duha Svetoga u Fojnici

Sažetak

Ovaj rad se bavi dolaskom franjevacu u Bosnu i Fojnicu te osnutkom i djelovanjem Samostana Duha Svetoga. Samostan posjeduje bogatu Zbirku čiji je najvrjedniji dio Knjižnica. Stara knjižnica sadrži oko 10 000 knjiga tiskanih do 1850. godine. Nova knjižnica sadrži bogatu periodičku zbirku.

Ključne riječi: Franjevci, Bosna, Fojnica, Samostan Duha Svetoga u Fojnici, Anđeo Zvizdović, samostanska knjižnica, knjižni fond, inkunabula

Library of The Holy Spirit Monastery in Fojnica

This work addresses the coming of Franciscans in Bosnia and Fojnica as well as foundation and activities of The Holy Spirit Monastery. The Monastery possesses rich and precious Library collection. The Old Library contains approximately 10 000 books published before 1850. The New Library contains a rich Periodicals collections.

Key words: Franciscans, Bosnia, Fojnica, The Holy Spirit Monastery in Fojnica, Anđeo Zvizdović, monastery library, library collection, incunabulum